

Školitelský posudek na diplomovou práci Bc. Andrey Exnerové

Překlad vybraných lexikálních jednotek nástroji podporujícími strojový překlad - zaměřeno na pojmy z oblasti gastronomie.

(Filozofická fakulta JU, České Budějovice 2023, 181 stran včetně příloh)

Tématem posuzované diplomové práce je ověření úspěšnosti strojového překladu při převodu lexikálních jednotek označených jako tzv. kulturní reálie – pro účely této práce se jimi rozumí lexikální jednotky z oblasti gastronomie konkrétní španělsky mluvící oblasti (Peru).

Práci tvoří několik, ne úplně koherentně propojených celků. Velmi slabý je úvod práce, který budí dojem spíše resumé či závěru. Chybí stanovení konkrétních cílů, problematika traktovaná v části teoretické je představena velmi obecně. Od str. 8 do str. 60 následuje teoretická část. Na jednu stranu oceňuji autorčinu snahu o detailní prezentaci problematiky strojového překladu, otázky implementace dané technologie do současné vědy o překladu a dalších témat. Oceňuji i autorčinu snahu o vyhledání relevantních zdrojů pro její vypracování. Všechny prameny, na něž je odkazováno, jsou aktuální a věcné. Mé výhrady k teoretické části se týkají zejména dvou aspektů. Jednak obsáhlosti výkladu - autorka svoji pozornost poměrně zbytečně obrací do oblastí, jež s její prací souvisejí jen vzdáleně – např. problematika a detailní popis textových editorů na str. 45, na str. 46-49 je s ohledem na téma práce nejasné zařazení kapitoly o CAT nástrojích, dále exkurz do dějin vědního oboru translatologie (str. 30 – 42). Za redundantní považuji i kapitoly týkající se modelů procesu překladu podle různých autorů (např. str. 39), modelů stupňů hodnocení (str. 41). Všechny tyto aspekty, stěžejní spíše pro tzv. *human translation*, jsou pro práci, jejímž tématem je *machine translation*, sekundární. Má druhá výtku k teoretické části se týká citační normy, jež místy osciluje na hranici etické práce s prameny. Je pravda, že autorka explicitně a řádně odkazuje na použité zdroje. Na základě výsledků kontroly plagiátorství systémem, který je implementován na JU, není míra shod více než 7%. I přesto v textu nacházíme pasáže, které strukturou a prezentovaným obsahem velmi silně kopírují zdrojový text, byť „jinými slovy“, a považuji proto za důležité na ně ve svém posudku poukázat – viz poznámky pod čarou¹.

---

¹ (zdroj: Zehnalová et alii, 2015: 53)

Kapitola 3 – Modely hodnocení kvality překladu

3.1.1 Jiří Levý

Ve své nejvýznamnější práci Umění překladu z roku 1963 se Levý zabývá literárním překladem a na kritiku překladu, hodnocení a kategorií hodnoty opakovaně odkazuje. Vzhledem k tomu, že reflektuje teoretické problémy překladu a současně analyzuje konkrétní překladatelské problémy a překladové texty, mají jeho úvahy značný dosah pro kvalitu překladu jako produktu [...].

(zdroj: posuzovaná DP – str. 30)

Modely hodnocení kvality překladu

Česko-slovenská tradice - Jiří Levý, Anton Popovic, František Miko

Jiří Levý

V roce 1963 se Jiří Levý ve své nejvýznamnější práci Umění překladu věnuje literárnímu překladu a často se v ní zaměřuje na kritiku překladu, hodnocení a hodnoty. Díky tomu, že zkoumá nejen teoretické problémy překladu, ale také se zabývá konkrétními překladatelskými problémy a texty, jeho myšlenky mají významný dopad na kvalitu překladu jako produktu, tak i procesu.

(zdroj: Zehnalová et alii, 2015: 55)

Pro Popoviče (1975, 27) je „překlad věc stylistická“. Styl považuje za integrační činitel, který spojuje všechny jazykové roviny textu a rovinu jazykovou s rovinou tematickou. Jednotkou stylu je celý text a práce překladatele na rovině stylistické zaručuje koherentnost jeho rozhodnutí: „Překladatel musí zachovat to, co drží jednotlivé, stylově různorodé prvky pohromadě. Musí vycházet z představy vnitřně organizovaného celku, který je koherentní“ [...].

(zdroj: posuzovaná DP – str. 31)

Pro Popoviče je překlad především otázkou stylu. Styl považuje za klíčový prvek, který propojuje všechny jazykové vrstvy textu s jazykovou a tematickou rovinou. Jednotkou stylu je celý text a práce překladatele na stylistické úrovni zajišťuje koherentnost jeho rozhodnutí. Jinými slovy, překladatel musí zachovat všechny stylově rozmanité prvky a soustředit se na vnitřně organizovaný celek, který je koherentní

S ohledem na strukturaci teoretické části také nerozumím důvodu, proč je kapitola o překladatelských postupech (str. 53 – 55) vložena doprostřed kapitoly popisující fungování strojového překladu. Teoretickou část tak ze svého pohledu nepovažuji za zdařilou a naplňující požadavky daného diplomního úkolu.

V praktické části se A. Exnerová zabývá ověřováním kvality překladu vybraných strojových překladačů. Centrem její pozornosti jsou názvy peruánských jídel a nápojů analyzovaných v rámci širšího kontextu vyhledaného v korpusu RAE, příp. vytvořeného *ad hoc*. Za tímto účelem autorka pracuje s vlastním korpusem obsahujícím příklady názvů z oblasti peruánské gastronomie. Tento korpus se jí podařilo sestavit jako výstup ze studijního pobytu podpořeného grantem FF JU. Jedná se o autentický jazykový materiál, jenž je cenný zejména svojí aktuálností. Samotné vytvoření tohoto korpusu považuji za jeden z nejvíce podstatných a výrazných výstupů celé DP. Co se týká jednotlivých analýz a výsledků kvality MT, předpokládám, že tento aspekt bude autorkou představen a okomentován. Ke zvolené metodologii nemám žádné závažné připomínky, neboť byla předmětem našich pravidelných konzultací. V souvislosti s výsledky bych autorce ráda položila otázku týkající se kvality MT ve vztahu ke sloům polysémiím (homonymním), příp. propriím – byly takové výskyty v jejím vzorku a s jakými výsledky MT? Tento aspekt je v práci zmíněn jen velmi okrajově (např. str. 171) a zasloužil by si doplnění.

Z formálního pohledu je práce průměrná. Upozorňuji na chyby v interpunkci (např. str. 7), v české gramatice – *při čemž* (str. 61, 63, 166, 172), *„pro naši práci“* (str. 63), nedostatky v odborném vyjadřování – *„[...] praktickou část mám rozdělenou [...]“* (str. 7), *„[...] budeme pracovat s lexikem, který je specifický [...], a proto v jiných částech Peru se s nimi zřídka kdy setkáme“*, *„[...] Dnes můžete pomocí pokročilých funkcí ověřit [...]“* (str. 45). Zarážející je také užití času minulého v úvodu k práci. Upozorňuji rovněž na nejednotný formát bibliografického odkazování v poznámkovém aparátu – někde je uveden rok a strana (např. p.p.č. 80), jinde tyto údaje chybí (např. p.p.č. 151), jinde je jen rok (např. p.p.č. 152). Závěrečné resumé je překladem závěru celé práce, což není správné.

Závěr: Závěrem konstatuji, že diplomovou práci **Bc. Andrey Exnerové** doporučuji k obhajobě a hodnotím jako **dobrou**. Při svém hodnocení vycházím zejména z diskutabilní kvality teoretické části práce a také celkové formální podoby práce, jež jsou však vyváženy poctivou terénní prací spočívající v získání autentického jazykového materiálu.

V Českých Budějovicích, 2. června 2023

PhDr. Jana Pešková, Ph.D.

kteře umožňují převést všechny prvky textu. Stylové znaky jako typ, četnost a umístění překladatelských operací jsou konkrétně popsatelné a pomáhají rozlišovat mezi jednotlivými texty, autory a díly. Levý se domníval, že objektivní kritika překladu vyplývá ze srovnávání překladu s předlohou a shromažďování detailních odchylek s využitím statistické metody. I když některé odchylky mohou být náhodné, jiné mohou být charakteristické pro styl překladatele v dané době v porovnání se stylem předlohy. Tuto deskriptivní metodu může doplnit sémantická interpretace, která kombinuje sémantickou analýzu, konfrontační stylistiku a pragmatické aspekty.⁷¹

Modely hodnocení kvality překladu

Česko-slovenská tradice · Jiří Levý, Anton Popovic, František Miko

Jiří Levý

V roce 1963 se Jiří Levý ve své nejvýznamnější práci Umění překladu věnuje literárnímu překladu a často se v ní zaměřuje na kritiku překladu, hodnocení a hodnoty. Díky tomu, že zkoumá nejen teoretické problémy překladu, ale také se zabývá konkrétními překladatelskými problémy a texty, jeho myšlenky mají významný dopad na kvalitu překladu jako produktu, tak i procesu. Jeho přístup k hodnocení kvality překladu se zakládá na historické afinitě metod, norem, společenských funkcí, hodnot a zahrnuje individuální subjektivitu překladatele a dalších účastníků překladatelského procesu. Jeho úvahy jsou tedy relevantní pro hodnocení kvality překladu, i když kritiku nebo hodnocení

70 SVOBODA, Tomáš. Hodnocení kvality strojového překladu s případovou studií k překladu ve směru de-cs při využití veřejně dostupných překladačů. In: ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. V Olomouci: Univerzita Palackého: Olomouc modern language monographs, 2015, str. 257

71 KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRÝGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. Překlad a překládání., str. 215-30 překladu explicitně nezmiňuje. Levý se zabýval kritikou a teorií překladu a zdůrazňoval, že velká část teorie překladu má normativní charakter a představy o překladu jsou ovlivněny historickými podmínkami. Levý také definoval dvojí normu v překladu, která zahrnuje reprodukční normu, která požaduje věrnost překladu, a uměleckou normu, která se týká umělecké hodnoty. Levý věřil, že umělecká dimenze překladu zahrnuje kritické zhodnocení potenciálního vlivu originálního díla na životní problematiku v cílové kultuře a zahrnuje také přijetí určité interpretační pozice. Podle Levého umělecká dimenze překladu zahrnuje transpozici umělecké reality originálního díla a jeho stylistických prvků do jazykového systému a kultury cílového jazyka, a to šířeji než pouhá aplikace kontrastivní gramatiky a stylistiky. Levý si uvědomoval, že pravdivost v překladatelské praxi neznamená pouhé kopírování originálu, ale spíše předání podstatných vlastností díla čtenáři překladu. Překlad by neměl být zcela identický s originálem, ale měl by na čtenáře působit stejně účinně, což znamená, že překladatel by měl zohlednit perspektivu čtenáře. Levý chápal hodnotu uměleckého díla jako podmíněnou uměleckými normami, jejichž obsah a hierarchie se mohou v průběhu času měnit a vyvíjet. Kvalita překladu podle něj závisí na schopnosti překladatele vyrovnat se s protikladnými požadavky věrnosti a estetického hodnocení. Při hodnocení překladu se nepřikládá velký význam zvolené překladatelské metodě, protože ta je částečně determinována jazykovým materiálem a kulturním kontextem, ale na vynalézavosti překladatele při používání této metody. Na základě svého výzkumu a pedagogických zkušeností Levý definoval „stylistické ochuzování slovníku“ jako použití obecných termínů místo přesných označení, použití neutrálních slov místo emocionálně zabarvených a malé využití synonym k obměňování výrazu.⁷²

Anton Popovic

Anton Popovic, j eden ze zakladatelů deskriptivních překladatelských studií a manipulační školy, se specializuje na literární překlady a věnuje velkou pozornost kritice překladu. Pro Popovíce je překlad především otázkou stylu. Styl považuje za klíčový prvek, který propojuje všechny jazykové vrstvy textu s jazykovou a tematickou rovínou. Jednotkou stylu je celý text a práce překladatele na stylistické úrovni zajišťuje koherentnost jeho rozhodnutí. Jinými slovy, překladatel musí zachovat všechny stylově rozmanité prvky a soustředit se na vnitřně organizovaný celek, který je koherentní. Popovic se shoduje s

72 ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 53-54. 31 výzkumem Jean Boase-Beierové, která tvrdí, že literární překlad může být chápán jako překlad stylu, protože styl je tím, co textu umožňuje fungovat jako literatura. Také Hewson upozorňuje na důležitost stylu a překladatelských rozhodnutí pro kritiku překladu a zdůrazňuje, že je třeba zkoumat potenciální vliv překladatelské volby na

způsob čtení a interpretaci cílového textu. Popovičova koncepce teorie a kritiky překladu klade důraz na koncept posunu, který je nazýván výrazovými posuny a je považován za kategorii stylistickou. Podle Popovice nelze porovnávat jazykové prostředky VT a CT izolovaně, ale v kontextu celého výrazového systému, který určuje jejich výrazovou hodnotu. Tímto systémem je pro něj výrazová soustava Františka Mika. Popovic rozlišuje mezi konstitutivními a individuálními posuny. Konstitutivní posuny jsou důsledkem rozdílů mezi jazyky, poetikami a styly, a jsou integračním principem výstavby textu. Naproti tomu individuální posuny jsou dány překladatelovými osobními sklony a idiolektem. Popovičova teorie tvrdí, že výrazový posun při překladu není negativní, ale je spíše projevem snahy dosáhnout adekvátního vyjádření prvku v podmínkách odlišnosti dvou systémů. Absolutní překlad neexistuje teoreticky ani prakticky a výrazový posun je paradoxně i projevem úsilí vyhnout se nevěrnosti a dosáhnout totožnosti, i když za cenu jisté změny. Popovic rozlišuje makrostyli štiku a mikrostyli štiku textu a přebírá změny na rovině makrostyli štiku od Reissové. Popovičova hlavní oblast překladatelských operací je rovina mikrostylistiky díla a uvádí typologii výrazových změn **v překladu, kterou lze nalézt v tabulce uvedené níže.** 7 3

aktualizace

111,1 k ros L i - L i ka díla

lokalizace

111,1 k ros L i - L i ka díla

adaptace

typizace

výrazové zesilování

typizace

Styl díla

výrazové zesilování

individualizace

mikrostylistika díla

výrazová škoda

substituce

(jazyk stylizace)

výrazová škoda

iaiuēua

výrazové nivelizace

zeslabování ztráta

Makrostylistika a mikrostylistika [tabulka]. In: ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 56, ISBN 978-80-244-4792-6.

František Miko

Termín posun a jemu přidružené pojmy invariant a tertium comparationis jsou kontroverzní pojmy v teorii překladu, ale jsou zásadní pro kritiku překladů. Podle autorů 7 3 ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 55-56 32 jako jsou Bakker, Koster a Van Leuven-Zwartová patří překlad k transformačním operacím, při kterých se transformuje invariant. Tyto transformace se nazývají posuny, které představují změny vzhledem k VT. Definice invariantu mohou být normativní nebo deskriptivní. Normativní postupy vyžadují, aby byl invariant předem stanoven a shodný s pojmem tertium comparationis, což je nutnou podmínkou pro označení transformace jako překladu. Posun se v negativním smyslu chápe jako nežádoucí důsledek překladu, jako změna hodnot VT, které mají zůstat zachovány. V pozitivním smyslu se posun vnímá jako nevyhnutelná a žádoucí změna určitého aspektu VT, který vyplývá ze systémových rozdílů. Posun lze také chápat jako deskriptivní kategorii z hlediska produktu nebo procesu překladu, při čemž se dělí na nutné a volitelné. **Nutné posuny jsou dány systémovými rozdíly, zatímco volitelné posuny jsou volbou překladatele z důvodů stylistických, ideologických nebo kulturních.** Munday vysvětluje, že pojem tertium comparationis se používá v kontrastivní lingvistice pro popis základu srovnání dvou objektů analýzy (jednotek VJ a CJ) na základě shodného kritéria. Tertium comparationis je „třetí element srovnání“, který má nezávislý význam (invariant) a je společný pro prvky VJ a CJ. Na jeho základě lze určit variantnost ekvivalence mezi těmito dvěma prvky. Avšak translátologové považují tertium comparationis za kontroverzní kvůli jeho nevyhnutelné subjektivnosti. V Popovičově pojetí posunů slouží tertium comparationis jako zprostředkující jazyk výrazové soustavy Františka Mika. Díky němu lze

identifikovat výrazové vlastnosti originálu i překladu a rozdíl mezi nimi lze měřit jako rozdíl výrazových vlastností v textu. Navíc je možné díky němu určit, které vlastnosti patří k autorským a konvencím příjemce původního díla, které k překladatelským a v neposlední řadě, které ke konvencím příjemce překladu.^{7 4}

Další modely

Werner Koller

Zehnalová^{7 5}

uvádí, že Koller je jedním z představitelů funkčního lingvistického přístupu, který se opírá o koncept ekvivalence a její hierarchie. Podle něj musí textová typologie a kritika překladu brát v úvahu funkci textu, ale zároveň je nutné tento koncept dále rozpracovat a zdokonalit, aby byl více diferencovaný než v případě Reissové. Kollerův model kritiky překladu vychází ze schématu překladatelského procesu, který zahrnuje analýzu VT, srovnání VT s CT a následné hodnocení překladu. Koller nepovažuje ^{7 4} ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 57-58 ^{7 5} Ibid., str. 59

³³ kvantitativní definice kvality za adekvátní pro hodnocení překladu, ale spíše tvrdí, že kvalita překladu se určuje na základě zásady trvalého malého procenta chyb. Hodnotící škála, která se používá pro hodnocení překladu, se zaměřuje na funkční, jazykové stylistické, formální, obsahové a pragmatické aspekty překladu a klasifikuje je jako adekvátní, neadekvátní nebo s různou mírou adekvátnosti.^{7 6}

původce

b

V T

d

příjemcepůvodce V T příjemce

\ D

znakový

system V J

překladatel

C T

ď

příjemceC T příjemce

c'

zaakový

system C J

Obrázek 5 Překladatelský proces podle Kellera

Příklad Překladatelského procesu podle Kollera [obrázek]. In: ZEHNALOVA, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 59, ISBN 978-80-244-4792-6.

Model Wenera Kollera je příkladem lingvistického přístupu, který ilustruje, jak se ekvivalenční přístupy z šedesátých a sedmdesátých let promítly do oblasti hodnocení překladu. Jeho prvním krokem analýzy je určení dominantní jazykové funkce a vychází z hierarchického uspořádání požadavků na ekvivalenci a ze srovnání zdrojového a cílového textu. Model je založen na komunikačním schématu, které zahrnuje celý proces překladu, což umožňuje systematický a přehledný přístup, ale zůstává na vysoké úrovni abstrakce. Vzhledem k zahrnutí komunikačního modelu do úvah o kvalitě překladu jsou zohledněny nejen pragmatika zdrojového a cílového textu, ale také pragmatika překladatele a pragmatika příjemce cílového textu.^{7 7}

Jak uvádí Žehnalová: „ Koller označuje hodnocení překladu na základě podrobné analýzy jako v zásadě objektivní, přičemž objektivní chápe jako přezkoumatelné a věcné. Současně je takové hodnocení subjektivní a vždy takové bude, což je dáno tím, že kritik při posuzování adekvátnosti (stejně jako samotný překladatel) vychází z určitých teoretických rozhodnutí a předpokladů, které by ve své kritice měl explicitně uvést. Tyto teoretické předpoklady se týkají stylistických a estetických názorů, pojetí jazykové normy a jazykových možností, pojetí účelu překladu a překladatelských principů a metod, kterými by se podle kritika měl překladatel řídit. Týkají se rovněž představ kritika o ^{7 6} ZEHNALOVA, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 59-60 ^{7 7} Ibid., str. 62

³⁴ předpokládaném čtenáři, jeho vzdělanostní úrovni, předpokládaných znalostech a míře srozumitelnosti textu ^{7 8}

Katharina Reissova

Katharina Reissová zahrnuje určení dominantní jazykové funkce jako první krok analýzy ve svém modelu. Vztahuje každou ze tří Bühlerových funkcí jazyka k odpovídající metodě překladu a zároveň definovala „audiomediální typ textu“ již na začátku sedmdesátých let. Reissová také zvažuje funkci VT a funkci CT, které hrají zásadní roli v dalším vývoji teorie překladu a hodnocení kvality překladu. Koncepce CT umožňuje, aby měla funkci v cílovém prostředí odlišnou od funkce VT ve výchozím prostředí. Nicméně tyto případy nejsou považovány za překlady v pravém slova smyslu, ale za adaptace. Reissová tvrdí, že kritika adaptací nemůže být hodnocena pomocí kritérií a kategorií používaných při hodnocení překladu. Místo toho se zaměřuje na parametry VT a srovnávací analýzu VT a CT. Její model hodnocení kvality překladu se dnes považuje za klasický a jeho přínos a průkopnický charakter jsou obecně uznávány. Lauscherová například spojuje jeho vliv s tím, že přiznává překladateli aktivní úlohu v překladatelském procesu a také, že představuje systematický model analýzy textu, který je vhodný jak pro překlad, tak pro jeho hodnocení. Tři složky hodnocení, kterými jsou určení funkce textu, analýza jazykových faktorů a analýza mimojazykových faktorů, zajišťují, že proces hodnocení kvality zahrnuje jak makro-úroveň, tak i mikro-úroveň textu. Na základě toho, že Reissová spojuje výchozí a cílové texty s jejich společenským a mimojazykovým kontextem a soustředí se na vliv kontextu na jazykovou podobu textu, už hodnocení překladu není založeno pouze na srovnání výchozích a cílových textů na úrovni jednotlivých slov. Reissová klade důraz na dominantní typ textu jako základ překladatelského rozhodování a jasně říká, že pokud se kontext nezohledňuje, není žádný absolutně správný překlad jednotlivých slov a frází.^{7 9}

Nordová kritizuje Reissovou a Kollera za to, že nelze určit jazykovou funkci na začátku analýzy, ale až po zohlednění všech jazykových a mimojazykových faktorů. Dále Nordová kritizuje automatické spojování dominantní jazykové funkce s optimální metodou překladu a Fawcett detailně hodnotí tento model jako nedostatečný kvůli vágnosti pojmu optimální ekvivalence a neschopnosti použít ho k hodnocení všech textů považovaných za překlady. Hönig kritizuje Reissovou za to, že se zaměřuje na případy, ŽEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci 2015, str. 62 Ibid., str.78

35 kdy je funkce zdrojového textu stejná jako funkce cílového textu, a za to, že její přístup se stále ještě soustředí na výchozí text. Reissovou však lze chápat nejen jako první významnou monografii v oblasti hodnocení kvality překladu, ale také jako přechod mezi přístupy zaměřenými na ekvivalenci a přístupy zaměřenými na funkci cílového textu a na požadavky cílového prostředí a příjemce. Nordová tvrdí, že Reissová vložila svůj ekvivalenční textově typologický přístup z roku 1971 jako „specifickou teorii“ do obecného rámce teorie skoposu, a že se nikdy nevzdala zvláštní funkce překladu jako výjimky z celkového konceptu ekvivalence.⁸⁰

funkce jazyka

dimenze jazyka

typ textu

zobrazovací expresivní přesvědčovací

logika estetika dialog

zaměřený na obsah

(informativní)

zaměřený na formu

(expresivní)

zaměřený na apel

(operativní)

Tabulka 2: Typologie textů podle Reissové

Typologie textů podle Reissové [tabulka]. In: ŽEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 63, ISBN 978-80-244-4792-6.

Peter Newmark

Newmarkův překladatelský model patří mezi ekvivalenční přístupy, které se soustředí na výchozí text (VT). Newmark uznává spojitost mezi funkcí VT a překladatelskou strategií, ale rozšiřuje tento koncept o sémantický a komunikativní překlad. Zároveň zdůrazňuje, že oba typy překladu se mohou uplatnit v jednom textu. Jeho přístup je pragmatický a bere v úvahu potřeby překladatelské praxe a respektuje rozhodování překladatele. Newmarkův přínos spočívá v empirickém přístupu a praktických radách týkajících se konkrétních jazykových prostředků. Tento model naznačuje budoucí důraz na potřeby

překladačské profese a jazykového průmyslu.8 1

Newmarkův model kritiky překladu se skládá z několika částí. První částí je analýza výchozího textu, která se zaměřuje na účel a funkční aspekty textu. Druhou částí je záměr překladatele, kde se překladatel zamýšlí nad tím, jakým způsobem přeloží text a jaký bude mít vliv na čtenáře. Třetí částí je srovnávací analýza výchozího textu a cílového textu. Čtvrtou částí je hodnocení překladu, které zahrnuje hodnocení z pohledu překladatele a hodnocení z pohledu kritika. Pátou částí je předpokládané postavení cílového textu v cílovém kontextu, jako je například kultura nebo obor.82

ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 79

Ibid., str. 80

Ibid., str. 67

36 Analýza výchozího textu je zaměřena na několik aspektů, včetně autorského záměru, charakteristiky okruhu čtenářů, zhodnocení kvality vyjadřování a určení míry překladačské volnosti. Například v informativním textu může být překladatel více volný při odstranění klišé a použití přirozeného jazyka, zatímco v autorském textu by měl být více opatrný a respektovat styl a jazyk autora. Tato analýza je důležitá pro správné pochopení výchozího textu a pro překladačské rozhodnutí o vhodné překladačské metodě.8 3

Newmarkův model kritiky překladu zahrnuje i analýzu záměru překladatele, která se zaměřuje na interpretaci účelu VT, metodu překladu a zamýšlený okruh čtenářů. Kritik by měl posoudit překladačské metody, jako je záměrná archaizace, omezené použití obrazného jazyka, použití hovorového nebo idiomatického stylu, nebo kompenzace vynechávání informací. Dále by měl zhodnotit způsob, jakým jsou kulturně specifické části textu převedeny. Nicméně, Newmark zdůrazňuje, že kritik by neměl pouze hledat chyby, ale snažit se porozumět, proč byly použity určité překladačské metody. Kritik by měl brát v úvahu, že dobré překlady mohou obsahovat chyby, a že překladatel může mít různé důvody pro použití nepřirozeného nebo jadrného stylu. Zároveň by kritik měl být empatický vůči překladateli a rozlišovat mezi neznalostí a překladačskou metodou, která se může zdát kritikovi příliš idiomatická nebo formální, ale je důsledná.8 4

Srovnávací analýza mezi výchozím a cílovým textem spočívá v tom, že kritik se zaměřuje na jednotlivé problémy v překladu. Tato analýza je výběrová, ale zároveň reprezentativní a detailní. Kritik nezpracovává materiál lineárně, ale selektivně třídí podle určitých kategorií, jako jsou například titul, kompozice, členění textu na odstavce, konektory, posuny, metafory a kulturně specifické výrazy, tzv. „překladačština“, vlastní jména, neologismy, „nepřeložitelná“ slova, víceznačnost, registr, metajazyk, slovní hříčky a zvukové efekty.85

Podle Newmarka by se tato část analýzy měla zaměřovat spíše na diskusi o překladačských problémech než na „návody“ na „správný“ nebo lepší překlad. Tato fáze analýzy je klíčovou částí kritiky a zpravidla musí být selektivní, protože každá pasáž, která není doslovně přeložitelná, přináší problém a vyžaduje pečlivé zhodnocení možných řešení a zdůvodnění preferované volby.8 6

8 3 ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 67

8 4 Ibid., str. 68

8 5 Ibid., str. 68

8 6 Ibid., str. 68

37 Kritika překladu se skládá ze tří hlavních kroků. Nejprve hodnotí referenční a pragmatickou přesnost z pohledu překladatele a poté z vlastního pohledu. Kritik se také zaměřuje na zjištění míry sémantického deficitu a jeho nevyhnutelnosti. Dále posuzuje kvalitu cílového textu nezávisle na originále: anonymní a neindividualizovaný text by měl být napsán přirozeným, dobře strukturovaným, elegantním a příjemným stylem. U autorského textu se kritik zaměřuje na převod idiolektu originálu.8 7

Kritikovo hodnocení překladu nekončí pouze u sémantické přesnosti a přirozenosti jazyka, ale zahrnuje i jeho potenciální význam pro cílovou kulturu. Kritik se ptá, zda překlad skutečně stojí za to a jaký bude mít vliv na jazyk, literaturu a myšlení. Pokud se v předmluvě překladatele nedostanou na tyto otázky uspokojivé odpovědi, měl by kritik usilovat o to, aby překlad byl v novém prostředí adekvátně zařazen.8 8

Christiane Nordová

Christiane Nordová se opírá o teorii skoposu, která kritizuje funkcionalistické přístupy a doplňuje je principem loajality. Teorie skoposu byla poprvé uvedena v roce 1989 a umožňuje brát v úvahu kulturní specifickou překladačských konceptů. Tento přístup

stanovuje etická omezení na jinak neohrazenou řadu možných skoposu pro překlad konkrétního výchozího textu. Překladatelé mají ve své roli zprostředkovatelů mezi kulturami zvláštní odpovědnost ke svým partnerům: na jedné straně k autorovi výchozího textu, klientovi nebo zadavateli překladu, a na druhé straně k příjemcům cílového textu, zejména v případech, kdy se liší názory na to, co je nebo měl by být „dobrý“ překlad. Loajalita jako interpersonální vztah může nahradit tradiční vztah „věrnosti“, který se zaměřuje na jazykovou nebo stylistickou podobnost mezi výchozím a cílovým textem bez zohlednění komunikačních záměrů nebo očekávání. 8 9

Nordová se při popisu překladatelského procesu odkazuje na koncept strategické hry od Levého a na Gadamerovo pojetí hermeneutického kruhu. Popisuje překladatelský proces jako strategickou hru, ve které každé rozhodnutí ovlivňuje další kroky. Zároveň využívá Gadamerovo pojetí hermeneutického kruhu k tomu, aby popsala vztah mezi porozuměním textu a rozhodnutím o překladu. Tento proces ilustruje pomocí následujícího schématu:

ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci 2015, str. 68

Ibid., str. 68

Ibid., str. 80

38 test kompatibility

situace V T /

* r

analýza V Tanalýza V T

určení rysů V X které jsou

relevantní pro CT

interpretace

překladatelského zadání

na plánování

překladatelské strategie

Obrázek 6: Překladatelský proces podle Nordové

Překladatelský proces podle Nordové [obrázek] In: ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 71, ISBN 978-80-244-4792-6.

Na rozdíl od překladatele postupuje kritik v opačném pořadí, jak ukazuje následující schéma, a zaměřuje se na dva texty v situaci (texts-in-situation), nikoliv na srovnávání jednotlivých textových elementů nebo segmentů. Tyto dva texty jsou samy o sobě, ale zároveň mezi nimi existuje koherence definovaná překladatelským skoposem. Překladové jednotky nejsou jazykovými jednotkami jako slova nebo věty, ale spíše relevantními rysy, které jsou zjišťovány textovou analýzou. **Tento přístup umožňuje kritice zohlednit** kompenzační řešení, například vložení jiné slovní hříčky na jiné místo v textu. Definice překladové chyby má tímto způsobem značný dosah. Podle Nordové by měl být chybový výraz nebo pasáž posuzován z funkčního hlediska. Jinými slovy se jedná o to, že výraz nebo pasáž samy o sobě nejsou nutně nesprávné, **ale pouze tehdy, pokud neodpovídají přijatelné normě nebo** standardu určenému příjemcem textu. Překladatelské chyby lze identifikovat pouze na pozadí překladatelského skoposu, který je nej důležitějším kritériem pro posuzování překladu. Proto je důležité přesně definovat skopos pro každý překladatelský úkol. Například, pokud skopos požaduje reprodukování celého obsahu, každé vynechání, pokud není explicitně specifikováno přijímacími podmínkami, je považováno za překladatelskou chybu. Na druhé straně, stejné vynechání by nebylo považováno za chybu, pokud skopos vyžaduje pouze stručné shrnutí relevantních informací. Překladatelská chyba tedy nastává, když není dodržena některá z překladatelských instrukcí 9 0

ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci 2015, str. 72

39 Obrázek 7: Kritika překladu podle Nordové

Kritika překladu podle Nordové [obrázek] In: ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci 2015, str. 71, ISBN 978-80-244-4792-6.

Juliane Houseová

Juliane Houseová pečlivě rozlišuje mezi pojmy funkce jazyka a funkce textu, jak je patrné na schématu analýzy individuální textové funkce níže. Funkcí textu analyzuje pomocí Hallidayových pojmů interpersonální a ideální funkce, a zároveň zdůrazňuje pragmatické a kulturní aspekty překladu. Houseová trvá na konceptu ekvivalence a lingvistickém přístupu, avšak zároveň kritizuje funkcionalistickou teorii skoposu za její relativizaci významu V T, absolutizaci CT a potřeb cílového prostředí. Její model je důkazem toho,

že ekvivalenční lingvistické přístupy nelze ztotožňovat s lingvistickými přístupy, které se zaměřují převážně na gramatickou, lexikální a sémantickou ekvivalenci. Juliane Houseová navrhla model, který je vhodný pro analýzu všech typů textů, literárních i neliterárních. Její koncepty skrytého překladu a kulturního filtru jsou zejména relevantní pro pragmatické texty. Nicméně důraz na jazykové prostředky a interpretaci jejich významu jí přibližuje k současným přístupům k analýze a hodnocení literárních textů. Lauscherová však má výhrady proti tomuto modelu. Kritizuje zaměření na jazykové prostředky a charakteristiky výchozího textu, snahu reprodukovat je co nejpřesněji v cílovém textu a hodnotit adekvátnost cílového textu podle těchto charakteristik. Tvrdí, že zaměření na jazykové prostředky použité výchozím jazykem pro vyjádření funkce textu způsobuje, že se stávají měřítkem pro hodnocení adekvátnosti jazykových prostředků použitých v cílovém textu. Gutt, jehož výhrady proti modelu Houseové shrnuje Munday, má pochybnosti, zda lze analýzou registru zjistit autorský záměr a funkci výchozího textu. Avšak i kdyby bylo možné toto zjistit, podle Gutta model nebere dostatečně v úvahu to, že neshody mezi výchozím textem a cílovým textem mohou být součástí překladatelské strategie, např. explicitace nebo kompenzace.⁹¹

INDIVIDUÁLNÍ FUNKCE TEXTU

rREGISTR

POLE diskurzu

terna a společenská

činnost

TÓN diskurzu

vztah účastníků

komunikace

- původ a postoj

autora

- sociální role

častníků

- postoj účastníku

ZPŮSOB diskurzu

- médium komunikace

(jednoduché/

komplexní)

- participace účastníků

(jednoduchá/

komplexní)

ŽÁNŘ

účel žánru

JAZYK/TEXT

Obrázek S: Analýza individuální funkce textu

Analýza individuální funkce textu [obrázek]. In: ŽEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 74, ISBN 978-80-244-4792-6.

Třístupňový model hodnocení kvality

HKP zahrnuje různorodé oblasti překladání, různé zájmové skupiny lidí, řadu přístupů, metod a problémů a dá se k němu přistupovat na různých rovinách zobecnění a abstrakce. Jde o mimořádně komplexní jev, který vyžaduje systémový přístup. Navrhovaný model je třístupňový z toho důvodu, aby se jednotlivé roviny zobecnění a různorodé oblasti hodnocení kvality překladu daly rozlišit. Toto rozlišení umožňuje identifikovat specifické procesy a jejich účel, postupy používané v těchto procesech a také skupiny lidí, kteří se hodnocením zabývají nebo jsou jimi dotčeni, včetně jejich zájmů a záměrů. První úroveň se zaměřuje na celkové hodnocení kvality překladu jako oboru. Druhá úroveň specifikuje procesy, které se v oboru používají. Třetí úroveň definuje konkrétní postupy, které mohou být dále specifikovány s ohledem na použití konkrétních nástrojů, jako jsou hodnoticí schémata nebo stupnice hodnocení. První úroveň zahrnuje HKP jako obor, který se zabývá překladatelským procesem a produktem, včetně tradiční kritiky překladu, a je předmětem zájmu různých skupin lidí v akademickém a profesním prostředí. Druhá úroveň popisuje procesy HKP, což jsou soubory postupů, které se v těchto prostředích používají a jsou zaměřeny na specifické účely. Třetí úroveň definuje postupy HKP jako jednotlivé kroky nebo fáze, ze kterých se procesy skládají. V rámci těchto tří úrovní

ŽEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 81

41 existuje kategorie dvou základních hodnotících metod: analýza pouze zdrojového jazyka a srovnávací analýza zdrojového jazyka a cílového jazyka. Tyto metody jsou chápány jako šablony, které lze přizpůsobit a upravit v závislosti na konkrétním účelu hodnocení. Schematicky je tento model znázorněn takto⁹²

: v

H K P jako obor

procesy H K P

postupy H K P

VO b r á z e k 1: Třístupňový model hodnocení kvality překladu

Třístupňový model hodnocení kvality překladu [obrázek]. In: ZEHNALOVA, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 91, ISBN 978-80-244-4792-6.

Dále uvádím pro správné pochopení celé situace následující schéma, které zachycuje hodnocení kvality překladu jako celého oboru.

Následující schéma zachycuje hodnocení kvality překladu jako celého oboru:

W U K A

H K P J A K O O B O R

P R O F E S N Í P R O S T Ś R Ě D Í

P O S T U P Y

kontrola

d i d a k t i c k á r e v i z e

(formativní

a s u m a t i v n í)

P R O C E S Y

h o d n o c e n í

k v a l i t y p ř e k l a d u

P R O C E S Y

z a j i š t ě n í k v a l i t y

m a n a g e m e n t

k v a l i t y

k r i t i k a p ř e k l a d u

P O S T U P Y

kontrola

revize

postupy k r i t i k y

p ř e k l a d u

Z A I N T E R E S O V A N Ě O S O B Y

učitelé

studenti p ř e k l á d a t e l s t v í

Z A I N T E R E S O V A N Ě O S O B Y

p ř e k l a d a t e l é

p r o j e k t o v í m a n a ŝ e ř i

m a n a ŝ e ř i z a j i á t ě n í k v a l i t y

revizoři

e d i t o ř i

r e d a k t o ř i

P Ř E K L A D A T E L S K Ý P R O D U K T (V S T U P H K P)

s t u d e n t s k é

p ř e k l a d y

p ř e k l a d y u c h a z e č ů

o c e r t i f i k a c i

p ř e k l a d y t e x t ů

t r v a l é h o d n o t y

H K P J A K O P R O D U K T

p ř e k l a d y p r a g m a t i c k ý c h

t e x t ů

T

f o r m a t i v n í

s u m a t i v n í

h o d n o c e n í

s u m a t i v n í

h o d n o c e n í
h o d n o t í c í m e t a t e x t y
r ů z n e h ž á n r ů
h o d n o c e n í k v a l i t y
p ř e k l a d a t e l s k ý c h
p r o j e k t ů

O b r á z e k 2: H K P j a k o c e l y o b o r

Hodnocení kvality překladu [obrázek] In: ZEHNALOVA, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 91, ISBN 978-80-244-4792-6

ZEHNALOVA, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 90-92. Shrnutí

Všechny představené modely uznávají subjektivitu hodnocení, relativnost kvality překladu a relativnost hodnotících kritérií. Nicméně hodnocení kvality se i přes tyto obtíže stává jednou z významných oblastí translátologického výzkumu. Tato skutečnost nastává vzhledem k explicitnímu vymezení různých oblastí, účelů hodnocení kvality překladu. Dále vzhledem k zájmovým skupinám lidí, kteří se na něm podílejí, ujasňování pojmů, sjednocování terminologie a respektování potřeb překladatelské praxe. Ostatně José Lambert tvrdí, že ačkoliv jak teorie, tak výzkum demonstrují, že „kvalita“ jako taková neexistuje, ale že existuje pro někoho a v určitých podmínkách, mohou překladatelská praxe, didaktika a výzkum jít ruku v ruce za předpokladu, že budou navzájem chápat své cíle a pozice.⁹³

Překladatelské technologie

Nyní bych chtěla uvést 5 základních překladatelských technologií, které jsou dostupné na komerčním trhu, a tudíž je mohou překladatelé využít při své práci. Mezi ně spadají slovníky, textové editory, grafické editory, software CAT a korpus.

Slovníky

Slovníky, jedním z nej důležitějších nástrojů pro překladatele, se datují až do 7. století př. n. 1. a byly původně vyráběny například z hlíněných tabulí v Nivě. Nejslavnějším slovníkem byl latinský slovník od Veria Flaca z 2. a 3. století př. n. 1. Různé slovníky, jako sanskritové a polyglotické, byly psány již v 5. st. n. 1., včetně slovníků vědeckých oborů jako medicína, astronomie a botanika. Řekové neměli tradici slovníků, používali pouze seznam pro ně neznámých slov. S počátkem rozsáhlého pohybu národů a rozvojem obchodu se objevila potřeba bilingválních slovníků. Jeden z příkladů takového slovníku je slovník italského mnicha Ambrogia Calpena z roku 1502, který byl později doplněn o španělskou a francouzskou verzi. ⁹⁴

V dnešní době je běžné používat slovníky, a to dokonce velmi často. Slovníky se dělí do několika typů, mezi základní patří monolingvální (výkladové), bilingvální nebo překladové a tezaurické, které obsahují slovní zásobu seřazenou podle synonym nebo témat. Kromě těchto typů slovníků existují také piktorální slovníky, které využívají obrázky, slovníky zkratk, synonymické, ortografické, fonetické, frekvenční,
⁹³ ZEHNALOVÁ, Jitka. Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace. UP v Olomouci. 2015, str. 81
⁹⁴ Antologie teorie odborného překladu: (výběr z prací českých a slovenských autorů). FF OU v Ostravě. 2010, str. 290

43 etymologické a regionální lingvistiky. Dále existují specializované slovníky v oblasti práva, medicíny a dalších oborů. ⁹⁵

Informace o slově se dají získat ze slovníkového hesla. Tyto informace zahrnují gramatickou kategorii, příklady užití, výslovnost, překlad do jiného jazyka a další. V dnešní době jsou slovníky často dostupné v elektronické formě, která je rychlejší a umožňuje snadné nalezení hledaného termínu. Tyto počítačové slovníky se od těch tištěných liší v tom, že se snadno doplňují a slova se automaticky řadí abecedně. Největší výhodou počítačového slovníku je jeho rychlost a snadnost najít požadovaný termín. Z toho důvodu hledání v elektronickém slovníku je podstatně rychlejší než v tištěném slovníku. Rychlost je klíčovým prvkem práce překladatele, protože jak jsem uvedla v předchozí kapitole, čas hraje důležitou roli při moderním překladu. Dalším faktorem, který usnadní a zrychlí práci překladatele, je jeho vlastní terminologická databáze, kterou si může vytvořit pomocí speciálního softwaru pro tvorbu terminologických slovníků.⁹⁶

Textové editory

Textové editory se dají považovat za užitečný nástroj pro rychlé a jednoduché tvoření textů nej různějších druhů. Tyto nástroje se staly součástí moderních technologií, a tím se dají považovat za novodobé psací nástroje. Jejich vývoj sahá až do doby, kdy byly